

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Чжу Цзінтао «Паремії з семантикою прогнозу в китайській і російській мовах: лінгвосеміотична реконструкція» (Київ, 2017. – 250 с.),
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне
мовознавство

Сьогоденне мовознавство є прихильним до розвитку наукових студій, у яких досліджують взаємозв'язки мови, свідомості і культури із подальшою їхньою екстраполяцією на етноспецифічні виміри міжмовних паралелей. Успішна реалізація таких мовознавчих розвідок завдячує сучасній тенденції до об'єднання різновекторних наукових парадигм навколо ключової проблеми задля глибшого її вивчення. Саме в такому комплексному міждисциплінарному модусі виконана рецензована робота Чжу Цзінтао, що, безперечно, надає їй статусу пріоритетної та актуальної в репозитарії новітніх мультилінгвальних досліджень.

Пояснювальну спроможність лінгвістичних праць такого спрямування, як і їхню практичну цінність, значно підсилює зіставний аспект, здатний виявити загальні тенденції у лінгвокогнітивній природі сталих мовних одиниць, до яких звернулася дисертантка.

Природним видається в цьому контексті прагнення здобувачки якнайглибше дослідити «культурну пам'ять» мовних одиниць, розкодувати ту значеинєву сферу, в якій приховано, а найчастіше – глибоко заховано національно-культурне світобачення носіїв мови.

Пропонована наукова розвідка вигідно вирізняється новизною і нестандартністю підходів до логіко-семіотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу як знаків і моделей ситуацій прогнозу та предметно-образної реконструкції ключових слів-компонентів (реалем) – мотиваторів семантики прогнозу в китайській і російській мовах.

Відрадно, що дисертантка пропонує інтегрований підхід до розв'язання окреслених у роботі завдань, який ґрунтується на визнанні мови як способу трансляції національної культури, розкриття особливостей менталітету етносів через паремії як одиниці, що акумулювати своєю семантикою культурні релікти різних народів (вірування, забобони, прикмети, прогнози тощо). Думається, що такий підхід уможливив виявлення в різноструктурних та неспоріднених мовах передусім відмінності в способах відображення культурних артефактів у свідомості представників китайської і російської традицій.

Актуальність і новітність роботи підсилює і той факт, що залучена до аналізу група паремійних одиниць була досліджена в площині когнітивних механізмів знакоутворення, представлених такими критеріальними вимірами, як мотивованість, ситуативність, асоціативність, варіантність, прогностична футуральність та темпоральність. Відрадно, що звертаючись до різномовного матеріалу, Чжу Цзінтао зорієнтувала дослідницький вектор на встановлення логіко-синтаксичних відмінностей у структурі фреймових моделей, що дало змогу стверджувати про нерозчленованість і синтез як характерну рису китайської прогностичної свідомості та дискретність фрагментів навколишнього світу - російської.

Здобувачка здійснює дослідження на матеріалі прогностичних номінацій, в яких відображені культура, побут, народні та релігійні обряди і звичаї, забобони, вірування, передбачення й сільськогосподарські цикли народних календарів, складених китайцями й росіянами. Доцільним видається звернення дисертантки до логіко-семіотичної та предметно-образної реконструкції прогностичних паремій, що дало змогу здійснити якісний, методично коректний зіставний аналіз виокремлених мовних одиниць у площині поняття «прогнозування» та його відображенні в китайській та російській мовній свідомості.

Наукову глибину та виваженість рецензованої дисертації забезпечує і той факт, що ключовий термін роботи – «рекоиструкція» цілком

обґрунтовано використано в його новому розумінні, сформованому з опорою на когнітивно-ономасіологічну мотивацію.

Імпонує і те, що в дослідницькій парадигмі розширюється розуміння процедури реконструкції, коли відновлені мотиви постають не кінцевою метою наукових пошуків, а, навпаки, асимілюють низку ознак, релевантних для розуміння історії розвитку мов у філогенезі й онтогенезі в кореляції із людиною, культурою і суспільством.

Істотним є те, що ключовим положенням у розробленні теоретичних засад дисертації є антропоцентричний фактор, який орієнтує дослідницю на реконструювання мовної картини світу етносу та символічного сімболарію культури через контрастивний аналіз паремій із домінантною прогностичною функцією.

Цінність рецензованої роботи, виконаної в кращих традиціях відносно молодії, проте перспективної лінгвопрогностики, визначає низка факторів. По-перше, авторка залучила до аналізу раніше спеціально не досліджуваний із позиції лінгвокомпаративістики двомовний матеріал, що містить надзвичайно рельєфні, перевірені часом ідентифікатори різних за сутністю та витоками культур. Цілком доречним видається припущення дисертантки про те, що китайські паремійні одиниці здебільшого сягають давніх історичних, філософських та художніх текстів, створених на принципах даосизму, буддизму та конфуціанства, тоді як в російських пареміях задовані фольклорні, міфологічні, обрядові, релігійні культурні знаки, що тяжіють до християнських та язичицьких вірувань. По-друге, своєчасність аналізованої роботи підсилена залученими до аналізу китайських та російських паремій саме із семантикою прогнозування, що наближає до пошуку власне тих життєвих сфер буття, що стали джерелами лінгвокультурної інформації і мотивації паремійних знаків, а отже є визначальними для етносів-носіїв досліджуваних мов. По-третє, імпонує обраний дисертанткою спосіб розв'язання означених проблем, вибудований на тісному сусідстві теорії номінації та когнітивної лінгвістики. По-

четверте, валідним щодо окреслених завдань постає задіяний Чжу Цзінтао вектор розкодування специфіки прогностичних паремій: через реконструкцію зовнішньої, внутрішньої форми та джерел образності, які цілком виправдано розглядаються авторкою надійними трансляторами своєрідного сприйняття позамовного світу представниками різних етносів.

Використані в роботі кращі традиції когнітивної ономасіології сукупно із адекватними методами дослідження створили надійне підґрунтя для заглиблення в процес логіко-семіотичної реконструкції смислової і структурної організації паремій за типами модельованих ситуацій.

Безперечно, що обраний у роботі за *tertium comparationis* мотив «прогноз» як інваріант дав змогу відшукати етноспецифічні варіанти його реалізації і дійти висновку про частіше вживання порівняльних конструкцій для вираження образності в китайській мові з еталонним денотатом та кількісну перевагу метафор у російській мові з еталонним сигніфікатом.

Отже, актуальність і важливість дисертаційної роботи Чжу Цзінтао не викликає сумнівів, оскільки мета запропонованої праці актуалізує досі остаточно не розв'язані питання лінгвосеміотичної природи китайських та російських паремій із семантикою прогнозу як показників своєрідного сприйняття позалінгвального світу мовцями та його відтворення засобами паремій як клішованих висловів із домінантною прогностичною функцією.

Робота чітко і логічно структурована відповідно до мети і завдань дисертації. Перший розділ *«Когнитивные основы изучения лингвосемиотической реконструкции паремий с семантикой прогноза в компаративистике»* (с. 16-59) є теоретичним базисом дослідження. У ньому чітко, прозоро, коректно до напрацювань попередників викладені власні міркування щодо витлумачення поняття «прогноз» у філософському, науковому і міфолого-релігійному аспектах. Показово, що авторка обґрунтовує термінологічний апарат дослідження, особливу увагу зосереджуючи на сучасному розмінні такої ключової для роботи одиниці, як «реконструкція», яку пов'язує з когнітивно-ономасіологічною мотивацією.

Схвальної оцінки набуває глибокий поліпарадигмальний аналіз прогнозування як філософсько-наукової проблеми, яку в роботі витлумачено різноаспектно, із зазначенням етапів її становлення від езотеричності через міфологію, релігію та астрологію. При цьому Чжу Цзінтао увиразнює думку про те, що прогнозування для російської мовної свідомості є співвідносним із баченням майбутньої перспективи, тоді як для китайської культури прогноз пов'язаний із усвідомленням минулого для будування майбутнього шляху.

Позитивом є те, що здобувач торкається проблем, що стали ключовими для формування власної процедури дослідження. Зокрема, вона з'ясовує комплексну природу лінгвосеміотичної реконструкції, що засновується на положеннях теорії номінації, лінгвосеміотики, лінгвокомпаративістики, когнітивної ономазіології, когнітивної та лексичної семантики (с. 46).

Другий розділ дисертації *«Методологическая база для выполнения лингвосемиотической реконструкции паремий с семантикой прогноза в китайском и русском языках»* (с. 60-88) приваблює чіткістю і логічністю подання методики дослідження обраних одиниць. У ньому детально представлено теоретико-методологічні засади виконання лінгвосеміотичної реконструкції паремій із семантикою прогнозу з позицій лінгвокультурології та інших суміжних з нею наук, а також описано власно створену інтегровану п'ятиетапну методику компаративного аналізу китайських та українських прогностичних паремій. Авторка лаконічно, конкретно описує кожен із п'яти етапів дослідження, зазначаючи цілі та використані для їх досягнення методи і методики.

Заслуговує підтримки вибір *tertium comparationis*, який у роботі аргументовано спрямовано в площину мотиву як інваріантного відносно до безлічі його варіантних реалізацій.

Запропонована методика лінгвіосеміотичної реконструкції, дійсно, сприяла встановленню співвідношенню між формальним та етнографічним

планом досліджуваних одиниць та кореляції етнічних і соціальних явищ із формою мовного знака.

Третій розділ дисертації *«Логико-семиотическая реконструкция паремий с семантикой прогноза в китайском и русском языках»* (с. 89-143) присвячено реконструюванню різних знакових інваріантних ситуацій, пов'язаних із прогнозами, які стали джерелами для формування образної семантики прогнозу в паремійних знаках китайської і російської мов.

Авторка цілком доречно, ґрунтуючись на буквальному значення паремій, їхній символіці і образності подає інваріантну знаково-символічну модель УМОВА – НАСЛІДОК у межах чотирьох фразеосемантичних груп.

Цілком доречним видається здійснений ґрунтовний аналіз ідентифікованих у трьох таких групах варіантних логіко-екзистенційних моделей (локативної, темпоральної, атрибутивної та ідентифікаційної).

Погоджуємося із твердженням здобувачки про те, що кожна із виокремлених моделей є когнітивною за своєю сутністю і зреалізована у фреймах-сценаріях, оскільки однакова ситуація прогнозу набуває специфічне знакопозначення (як паремія) залежно від того, який фрагмент описуваної ситуації був більш значимим для представників різних етносів.

Імпонують висновки про те, що реконструйовані фрейми-сценарії постають неоднорідними за формою і значенням у референтно-сигніфікативному плані і виявляють глибокі перехресні міжфреймові зв'язки, специфічні для китайської та російської культур.

Доказовістю позначене твердження дисертантки про полівершинність і політермінальність фреймових моделей у китайській мові та тенденцію російської мови до моновершинності і монотермінальності логіко-синтаксичних утворень.

Науково цінним для зіставної лінгвокультурології постає четвертий розділ роботи *«Предметно-образная реконструкция реалем в паремийных знаках с семантикой прогноза китайского и русского языков»* (с. 144-166). У ньому проаналізовано реалеми-ключові слова як фіксатори мотивації

прогнозу. Дисертантка зуміла виявити загальнокультурні закономірності формування стереотипів, а також національно-специфічні відмінності у зовнішній формі паремій із семантикою прогнозу.

У цьому розділі, ретельно обстеживши фактичний матеріал, здобувачка позиціонує думку про те, що прогнозування, заповане в пареміях, попри певні етноспецифічні ознаки, має багато спільного, оскільки як китайці, так і українці зосереджуються на природних явищах, небесних тілах, поведінці представників фауни, рослинах, артефактах, які мають культурну символіку.

Заслуговує схвалення палітра представлених у роботі компаративних узагальнень щодо реконструйованих прогностичних паремій – снобачень із реалемами, що мають амбівалентні тлумачення залежно від фокалізації (вияв амбівалентних емоційних станів: радість – горе, удача – невдача, багатство – бідність і т.д.)

Аргументованою є думка про те, що роль ключових слів виконують предметно-образні реалеми як національно детерміновані компоненти паремійних знаків із семантикою прогнозу, до яких цілком виправдано віднесено реальні денотати (предмети та артефакти довкілля). Власне спостереження за такими денотатами стали основною мотивації для складання прогнозів.

Імпонують наведені в роботі додатки (с. 198-250), які відтворюють зібраний матеріал, а саме паремійні одиниці із семантикою прогнозу, скласифіковані за виокремленими авторкою семантичними параметрами.

Особливої позитивної оцінки заслуговують висновки дисертаційного спостереження. Їх вирізняє прозора манера викладу, чіткість, обґрунтована лаконічність. Показовим є і те, що загальна висновкова частина корелює з окресленими у вступі завданнями.

Водночас, аналізуючи загалом ґрунтовну і на високому теоретичному рівні виконану роботу Чжу Цзінтао, хотілося б висловити деякі міркування та побажання.

1. У контексті роботи дисертантка використовує один із ключових термінів для побудови власного наукового опису – «реалема», зміст якого охоплює ключові слова-компоненти – мотиватори семантики прогнозу. Цілком погоджуючись із доречністю та вмотивованістю використання такого термінопозначення, все ж, на нашу думку, варто було б подати в роботі власне розуміння цієї номінації саме в контексті досліджуваної проблематики та окреслити співвідношення цього поняття із безеквівалентною та лакунарною лексикою з огляду на різнотлумачення зазначеної одиниці в науковій літературі.

2. У дисертаційній роботі авторка цілком умотивовано використовує термінопозначення «фразеосемантична група», виділяючи ФСГ «Передбачення погоди за небесними явищами», ФСГ «Передбачення погоди за вітром», ФСГ «Передбачення погоди за хмарами, сонячною чи похмурою погодою і дощем», ФСГ «Передбачення погоди за фізичними об'єктами». Запропонований аналіз матеріалу не викликає концептуальних зауважень. Проте, у цьому аспекті варто, мабуть, уточнити, який зміст вкладає дисертантка в термін «фразеосемантична група» і в якому відношенні він перебуває із дескрипцією «фразеосемантичне поле» у термінології О.В. Бондарка. Також хотілося б більш чітко з'ясувати, які критерії були визначальними, домінувальними при віднесенні тієї чи іншої паремійної одиниці до певної ФСГ, оскільки, як засвідчують результати дослідження, між одиницями виокремлених фразеосемантичних груп простежуються численні перехресні зв'язки й відношення.

3. Хотілося б також почути міркування здобувачки щодо кількісної переваги російських прогностичних паремій над китайськими (для аналізу було відібрано 241 китайських та 314 російських одиниць). Чи викликана така кількісна диспропорція фактичного матеріалу тим фактом, що, як зауважує дисертантка, визначальною рисою китайської прогностичної свідомості є нерозчленованість і синтез, тоді як російської – дискретність фрагментів довкілля в процесі спостереження за його об'єктами?

4. На заключному етапі дослідження була здійснена реконструкція мотиваційної структури ономасіологічного мотиву і систем мотиваторів, що, безперечно, дало змогу виразно показати те, як одна і та ж мотиваційна ознака вербалізується в китайській та російській мовах. На цьому ж етапі був здійснений аналіз внутрішньої форми культурно-маркованих компонентів паремій – ключових слів, витлумачених із урахуванням опозицій свої/чужі, багатство/бідність, верх/низ, початок/кінець, правий/лівий, радість/горе, життя/смерть, добро/зло, щастя/нещастя. Цілком позитивно оцінюючи таку інтерпретацію трансформації культурного знака в мовний, все ж хотілося б уточнити, чи є названі опозиції вичерпними у сфері досліджуваного матеріалу. Тобто, мова йде про найтиповіші для зіставляваних паремій предметно-образні паралелі чи, можливо, поза дослідницькою увагою залишилися інші, менш виразні опозиційні відношення?

Водночас висловлені міркування не є принциповими на тлі загальної високої оцінки дисертації. Вони в жодній мірі не знижують її наукову цінність та не зменшують актуальності в царині сьогоденної лінгвокомпаративістики.

Отже, дисертація Чжу Цзінтао постає завершеною, актуальною для сьогоденної лінгвістики науковою роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати про особливості функціонування паремій із семантикою простору в китайській і російських мовах, виявлені на основі лінгвосеміотичної реконструкції.

Основні результати дослідження відбито в публікаціях здобувачки в наукових вітчизняних фахових виданнях, а також за межами країни. Автореферат уповні відповідає змісту роботи, відтворює її ключові концептуальні положення та найсуттєвіші результати. Дисертацію, як і автореферат, характеризують стильова коректність та належне оформлення. Дослідження пройшло достатню апробацію.

Дисертаційна робота Чжу Цзінтао «Паремії з семантикою прогнозу в китайській і російській мовах: лінгвосеміотична реконструкція» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567. Уважаю, що Чжу Цзінтао цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного
торговельно-економічного університету

